

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ
NÉPI GYEREKMONDÓKÁK DALLAMHANGSÚLLYAL
Üveghegy Kiadó

Széchenyi-könyvestek programsorozat keretében 2025. november 26-án mutatták be Deák-Sárosi László: Népi gyermekmondókák dallamhangsúllyal című kötetét a Széchenyi-könyvestek programsorozat részeként (MNMKK Országos Széchenyi Könyvtár, Budavári Palota F épület, VI. emelet, Alapítók tere) https://oszk.hu/rendezvenyek/szechenyi-konyvestek_nepi-gyerekmondokak-dallamhangsullyal_251126

A szerzővel az Üveghegy Kiadó képviselőjében Véghelyi Balázs beszélgetett. Közreműködött Jónás Gabriella és Szemerédi Bernadett színművész. A kiadvány megjelenését a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

A szerző a könyv megírása idején, 2023/2024-ben a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozata ösztöndíjában is részesült. A hangfelvételek és a versvideók a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchenyi Könyvtár hang- és videóstúdiójában készültek az intézmény támogatásával.

Népi gyermekmondókák dallamhangsúllyal hangzó Példatárának **143** versvideója az Országos Széchenyi Könyvtár lejátszási listáján:

https://www.youtube.com/playlist?list=PLF4eL1Wc_L93qXkQ760eYnKWKfj8dIwEB

A kötet fülszövege:

Hangzó verstani Példatár kicsiknek? 0–8 éveseknek? Igen! A népi gyerekmondókák a magyar nyelvi ritmus gazdag tárházát kínálják fel, és a megfelelő tagolással, hangsúlyozással egészen kis korban játékosan elsajátíthatók a szép és egyben helyes verses recitálás alapjai. Ezt a kiadványt olvasva, hallgatva nem kell választani a ritmikus lüktetés és a helyes értelmi tagolás között! A mondókáskönyv és egyben hangoskönyv szerves folytatása a

szerző, **Deák-Sárosi László** verstani monográfiájának: *A háromszólamú vers – Új magyar verstan*, (2023) kiadványnak, amelynek **hangzó Példatára** 66 klasszikus magyar versből áll. Ez a mondókagyűjtemény pedig a **143 legszebb és legnépszerűbb népi rigmust** tartalmazza, a legkisebbeknek. Elsajátításukhoz nyilván kell szülői vagy pedagógusi segítség, a tagolási és hangsúlyjelek, az elemzések értelmezéséhez; de a CD-mellékletet meg lehet hallgatni a gyerekekkel közösen is, hiszen ők elsősorban hallás után tanulnak. A **Példatár versvideókon** is elérhető a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár lejátszási listáján (QR-kód a 4. oldalon), és ezeken a versvideókon egyszerre követhetők a mondókák színművészek által előadva, illetve a versszövegek a tagoló- és hangsúlyjelekkel.

A magyaros verselés és a dallamhangsúly jelölésrendszere

A népi gyerekmondókák archaikus jellegük miatt nagyon pontosan megvilágítják, példázzák a magyaros verselés lényegét és kialakulását. A magyar ősi verselés a tagoló verselés, aminek lényege az, hogy gondolatpárhuzam alapján jellemzően két (néha három vagy több) szót vagy egy szókapcsolatot vet össze egymással a verselő, és ezek a tagok vagy verstagok. Egy-egy verstag egy-egy értelmi-hangzó egység, ami jellegzetesen 1-4 szótagból áll, ritkábban többől is, akár 5-ből, 6-ból vagy 7-ből. A 4 szótagos átlagnak vagy átlagos maximumnak biológiai alapja van, és a szívverés periódusával függ össze, ami 0,8 tizedmásodperc, ezt Békésy György (1899–1972) magyar biofizikus mutatta ki kísérletek alapján (Békésyt idézi Kecskés 1984:43). Az alapvetően kétosztatúságra alapuló tagoló elv az ősi nyolcas is ezt, a szívveréshez igazodó periodicitást mutatja és a tagoló elvet. Az ősi nyolcas sor szótagszáma még ingadozó volt, a tagoké is, a metszet helye sem volt állandó, ez a vers még rímtelen volt, és nem rendeződött (mindig) versszakokba. Tehát soronként két, akár különböző szótagszámú értelmi-hangzó egység képezett egy alapszerkezetet. A tagoló versnek az a lényege, hogy a kiegyenlítődség elve alapján egyazon ütésre ejtünk 1-4, néha több szótagból álló szót vagy szószerkezetet. Horváth János (1878–1961) irodalomtörténész hívta fel a figyelmet (Horváth 2004:77)., a korábban Négyesy László (1861–1933) által már azonosított ütemkiegyenlítődségi elvre (Négyesy 1887:5-8), miszerint a „Bécs”,

„Berlin”, „Budapest” szavakat ugyanúgy egy ütésre ejtjük. Én kiegészítem a példák sorát 4, 5 és 6 szótagos helységnevekkel: „Koppenhága”, „Almásfüzitő”, „Balatonalmádi”. Az ütemkiegyenlítő jelenségét a fonetikusok is kimutatták, már a prózában is. A „tát” szótag egyre rövidebb idő alatt szólal meg, ha egyre hosszabb szó része: „tátog”, „tátogat”, „tátogató”, „tátogatóknak” (Gósy 2004: 109). Vagyis mindez megmagyarázza azt, hogy a következő kiszámolásban miért egyazon ütés egy-egy verstag, a szótagszámtól függetlenül: „Egy | megérett a | meggy, ||| Kettő, | csipkebokor- | vessző”. A képlete: 1 | 4 | 1 ||| 2 | 4 | 2, ahol a számok a verstagok szótagszámát jelölik.

A tagoló elv tovább fejlődött vagy inkább változott, és ütemhangsúlyossá alakult. Közben a tagoló elv részben vagy teljesen megőrződött az archaikus, az archaizáló és a népi versekben, mint például a fent idézett népi gyerekmondókában. A szótagszámok állandósulásával az ütemezés adott szótagszám után „vágta” el a verssort ütem vagy metszet helyén, és ezek már nem mindig estek szóhatárra. Ez lett az ütemfeleződés elve, amit szintén Négyesy László írt le először, még 1887-ben (Négyesy 1887:7, 61). Az ütemfeleződés hatására keletkeztek „rossz” hangsúlyok a szavak belsejében vagy végén, amelyek azonban csak akkor rossz hangsúlyok, ha nem átgondoltan intonáljuk őket. Kaphat hangerőtöbblet egy szótag szó belsejében és végén is, csak azt a szótagot szigorúan mélyebben is kell ejteni. A mélyebb ejtés a magyar nyelv természete alapján lezárást érzékeltet. Egy példa a gyűjteményből: „**Gyí** | paci, || **pari-** | pa, || **Nem** mesz- || sze van ||| **Kani-** | zsa, ||| **Oda-** | érünk || **dél-** | re, ||| **Liba-** | pecse- || nyé- | re.” Mint már az eddigiekből is kiderült, a hangerőtöbblet aláhúzással, az értelmi kiemelés vastagítással és a lezárást (önmagában) és az átmenőhangot/-szótagot dőlttel jelölöm. Ez három különböző nyomaték a magyar nyelvben, amelyek különböző hangsúlyozási érzetet keltenek. Ettől **háromszólamú** minden magyar vers, sőt, lényegében már a prózai szöveg is, illetve attól, hogy mind a hangerő, mind a **hangmagasság**, mind a szótaghosszúság ritmikai tényező a szöveg összes szótagára tekintettel. Természetesen a három hangsúlynyomaték össze is kapcsolható egymással, így a három alapnyomatékon kívül van **magasabb ejtés hangerőtöbblettel** és a mélyebb ejtés hangrőtöbblettel. A magyar nyelvben és versben tehát három fő hangsúly és két hangsúlykombináció létezik, plusz minden szótag még lehet rövid vagy hosszú, a tagoló versben pedig az ütem részegysége: duola, triola, kvartola, kvintola, szextola, szeptola.

A fentebb található videón 143 népi gyerekmondóka található metrikailag elemezve, a tagolást és a hangsúlyokat jelölve a szövegen, mindezt kiegészítve megjegyzésekkel. A gyűjteményhez tartozik egy **hangzó Példatár**. A CD-mellékleten bárki meghallgathatja a mondókákat e sorok szerzőjének tagolási és hangsúlyozási elvei alapján, egyben tapasztalt, jeles színészek recitálásában. A népi gyerekmondókák gazdag példaegyüttest képeznek a magyar nyelv versritmikai világából. Az érdeklődők túlnyomórészt tagoló és ütemhangsúlyos verseket, illetve ezek ötvözeteként érvényesülő tagoló-ütemhangsúlyos verseket olvashatnak, hallgathatnak. Néhány példa található a gyűjteményben a klasszikus időmértékes ritmuselv vagy moraszámláló ritmuselv alapján keletkezett időmértékes típusú verselésre is. Csak emlékeztetőül: egy mora (⊖) egy rövid szótagnak megfelelő időtartam, és a hosszú szótag egyezményesen két mora (–). A magasabban ejtett rövid szótag jele a verstagban szedett morajel (⊖), a mélyebben ejtett a dőlt morajel (⊖). A magasabban ejtett hosszú szótag jele a vastagítás helyett az egyenlőségjel (=), a mélyebben ejtett

hosszú szótag jele a megszakított kötőjel (--). A magyarban a hosszú szótag két egységnél is hosszabb vagy hosszabb lehet, mint a hangzó példákból is kiderül, de ez szerkezetileg nem borítja fel az időmértékes verselést. A rövid-hosszú szótagok váltakozására építő ritmuselv nálunk főleg görög és latin hatásra alakult ki, és jellemzően műköltészeti, de hatással voltak a népi gyerekversekre is.

A gyűjteményt ajánlom jó szívvvel minden szülőnek és pedagógusnak, aki kis gyerekek verses oktatásával és nevelésével foglalkozik. A mondókákat hallás alapján érdemes megtanulni és megtanítani a gyerekeknek. A szülő és a pedagógus lehetősége és feladata, hogy a hangzó példák mellett a tagolási és hangsúlyozási jelölésekkel közölt változatot és az ezekhez tartozó magyarázatot elolvassa. A versek csupán hallás alapján is elsajátíthatók, de a tanulási-tanítási folyamatban részt vevő felnőttek sokat segít, ha a nyomtatott változatban utána tud nézni, hogy miért épp az adott helyekre kerülnek a verstagok, ütemek határai, illetve a különböző hangsúlynyomatékok és azok lehetséges kombinációi. Aki metrika elméletét alaposabban mag akarja ismerni, annak ajánlom *A háromszólamú verset és hangzó Példatárát* (2023). A kis versikék dallamhangsúlyos megközelítéséhez sok sikert és sok jó élményt kívnók.

Deák-Sárosi László PhD, nyelvész, Herczeg Ferenc-díjas költő